

به نام یزدان پاک

روان‌شناسی تربیتی

طلایی شدن را تجربه کنید...

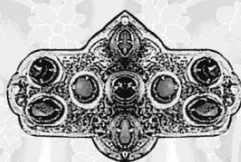
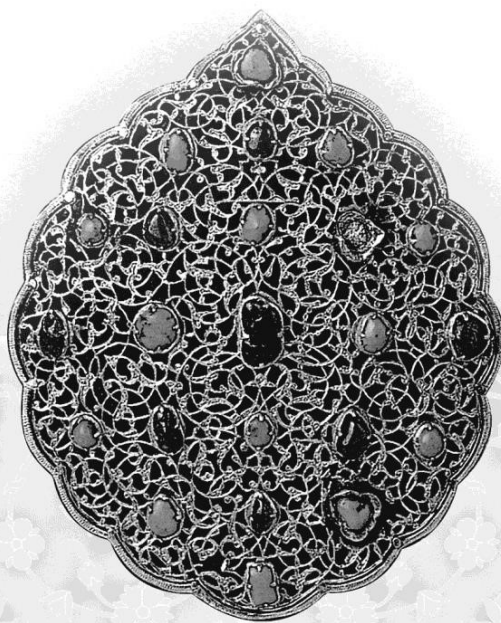
گروه طلایی Ψ کشور

سواره چون که به مقصد رسد پیاده شود

دانشجو در راه تحصیل سوارهای است که مقصد او نیل به نهایت و درک و دریافت مدارج علمی است، دکتری مقصود ما و شما در این زحمت سفر و بذل جوانی و استعداد و هنر است، ضربالمثل آغاز این اشاره از دیرباز برای تلاشگران در تمام عرصهها سرمشق بوده است، لذت و آمل و آرزوی انسان راهرو در رسیدن به مقصد واقعیت می‌یابد، زیبایی و طراوت و دریافت‌ها و دانسته‌ها و اوج گیری و افزایش مدارج علمی و پرمتون و فنون و جزء و کُل رشته موردعلاقه و استعداد شما مسلم و مسلط شدن در مقصد نهایی به دست می‌آید، گاهی چند همراه با ما ورود به مقصد را پرایتان میسر می‌سازد، با سال‌ها تجربه دانش و بینش علمی و فرهنگی که در مجموعه حاضر فراهم آمده است، موفقیت خود را تضمین نمایید و در مقصد پیاده شوید و یاریگر جامعه و جهان باشید

علیرضا محمدی

بهار ۹۹

فهرست مطالب

۵	■ مقدمه
۶	■ پیشگفتار
۷	■ فصل اول تعریف روان‌شناسی تربیتی
۱۰	■ فصل دوم پژوهش در روان‌شناسی پرورشی
۱۵	■ فصل سوم نظریه رشد شناختی پیاژه
۲۹	■ فصل چهارم نظریه ویگوتسکی و برونر
۴۲	■ فصل پنجم نظریه‌های یادگیری رفتاری
۵۵	■ فصل ششم نظریه‌های یادگیری شناختی
۷۲	■ فصل هفتم رویکرد خبرپردازی
۸۱	■ فصل هشتم انگیزش در یادگیری
۹۵	■ فصل نهم سبک‌های یادگیری
۱۰۱	■ فصل دهم هوش
۱۱۵	■ فصل یازدهم سبک‌های تفکر
۱۲۳	■ فصل دوازدهم طراحی آموزشی
۱۳۱	■ فصل سیزدهم روش‌های آموزش مستقیم و غیرمستقیم
۱۳۶	■ فصل چهاردهم آموزش به کمک روش‌های تغییر رفتار
۱۴۱	■ فصل پانزدهم سنجش و ارزشیابی
۱۵۱	■ منابع

مقدمه

مؤسسه آموزش عالی آزاد نگاره با ۱۵ سال سابقه در زمینه برگزاری کلاس های کنکور روانشناسی و مشاوره تنها مرکز تخصصی آمادگی کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی و مشاوره در کشور است. این مؤسسه با بهره گیری از اساتید انحصاری و برتر در حوزه کنکور روانشناسی و رتبه های برتر سال های اخیر اقدام به گردآوری و تألیف جزوات و کتب کمک آموزشی در زمینه کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی و مشاوره کرده است.

تنوع و حجم زیاد منابع کنکور کارشناسی ارشد و دکتری همواره یکی از دغدغه های مهم دانشجویان و داوطلبان کنکور بوده است. از این رو، بر آن شدیم مجموعه ای کامل از جزوات آموزشی را گردآوری کنیم که برگرفته از مطالب مهم و نکات کلیدی منابع اصلی کنکور باشند. این مجموعه براساس آخرین تغییرات منابع کنکور دکتری روانشناسی بوده و با پوشش دهی مطالب از تمام منابع اصلی، مطالب را به صورت منسجم و طبقه بندی شده در اختیار داوطلبان قرار می دهد که علاوه بر صرفه جویی در وقت و هزینه به داوطلبان کمک می کند به صورت برنامه ریزی شده و هدفمند پیش بروند که این امر مانع از سردرگمی آن ها در منابع مختلف می شود.

این مجموعه علاوه بر جزوات آموزشی شامل کتاب های تست تألیفی برای هر درس، کتاب تست کنکور دکتری سال های اخیر و فلش کارت های آموزشی است که در یادآوری و مرور مطالب کمک شایانی به داوطلبان می کند. این مجموعه به صورتی گردآوری شده که علاوه بر داوطلبان کنکور دکتری روانشناسی، دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی نیز می توانند برای امتحانات کلاسی خود از آن استفاده کنند؛ همچنین داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد نیز می توانند از جزوات دروسی که در کنکور کارشناسی ارشد و دکتری مشترک است بهره ببرند.

این مجموعه براساس سرفصل های اصلی هر درس تدوین شده و بیش از ۸۰ درصد مطالب مهم و کلیدی هر درس را پوشش می دهد که داوطلبان را از مطالعه سایر کتب بی نیاز می کند.

مهم ترین تفاوت این جزوات با سایر کتب کمک آموزشی و خصوصیات برجسته آن ها عبارتند از:

۱. گردآوری و تألیف جزوات توسط اساتید انحصاری مؤسسه
۲. مباحث منسجم و طبقه بندی شده مطابق با سرفصل های منابع اصلی
۳. ارائه مطالب مطابق با آخرین تغییرات کنکور دکتری
۴. ارائه جزوات آموزشی، تست های تألیفی، تست های کنکور سال های اخیر و فلش کارت های آموزشی در یک مجموعه

آسیب‌شناسی روانی که به روانشناسی مرضی و روانشناسی ناپهنجاری نیز معروف است شاخه‌ای از روانشناسی است که به بررسی اختلالات روانی، معیارهای تشخیصی، تبیین و سبب‌شناسی، نظریه‌های مرتبط با اختلالات و رویکردهای درمانی می‌پردازد. درس آسیب‌شناسی روانی در گرایش‌های مختلف روانشناسی همواره یکی از دروس مهم محسوب می‌شود که دانشجویان و داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی همواره با آن سروکار دارند. درس آسیب‌شناسی روانی از ابتدا در کنکور مقطع دکتری روانشناسی به عنوان یکی از دروس تخصصی وجود داشته است و سؤالات این درس از منابع مختلفی طرح شده است از جمله کتاب خلاصه روانپزشکی کاپلان ترجمه رضایی، آسیب‌شناسی روانی هالچین ترجمه سیدمحمدی، آسیب‌شناسی روانی بارلو ترجمه فیروزبخت، آسیب‌شناسی روانی دکتر گنجی، روانشناسی مرضی کودک دادستان، روانشناسی بالینی کودک دکتر منصور، روانشناسی مرضی کودک ساراسون، آسیب‌شناسی روانی سلینگمن ترجمه سیدمحمدی، آسیب‌شناسی روانی باچر ترجمه سیدمحمدی و آسیب‌شناسی روانی دیویسون ترجمه دکتر دهستانی. یکی از دغدغه‌های مهم داوطلبان در این درس تعدد و پراکندگی منابعی است که در سال‌های اخیر مورد توجه طراحان سؤال بوده است و امکان مطالعه همه آنها در مدت زمانی کوتاه وجود ندارد. با وجود اینکه برخی مطالب آسیب‌شناسی روانی در منابع مختلف مشترک است، اما برخی مطالب تنها در برخی کتب منبع این درس آمده است؛ از این‌رو برای کسب یک رتبه مطلوب نمیتوان تنها به یک یا دو منبع از این درس اکتفا کرد؛ در نتیجه بر آن شدیم با همکاری اساتید انحصاری مؤسسه و گروهی از رتبه‌های برتر کنکور سالهای اخیر یک جزوه آموزشی جامع در این درس گردآوری کنیم، به طوریکه داوطلبان تمام مطالب مهم و نکات کلیدی این درس را در یک کتاب واحد در اختیار داشته باشند که آنها را از مطالعه منابع مختلف این درس بی‌نیاز می‌کند.

کتاب حاضر به منظور آماده‌سازی داوطلبان جهت شرکت در آزمون‌های کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی تألیف و گردآوری شده است که مطالب مهم و نکات کلیدی را از منابع اصلی درس آسیب‌شناسی روانی در کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی پوشش می‌دهد. مطالب مهم و پرتکرار که در کنکور سال‌های اخیر مورد توجه طراحان سؤالات کنکور بوده است به صورت منسجم و طبقه‌بندی شده و مطابق با سرفصل‌های منابع اصلی در این جزوه آموزشی گردآوری شده است که با پوشش‌دهی بیش از ۸۰

درصد از مطالب مهم منابع اصلی مانع از سردرگمی داوطلبان در منابع حجیم و متعدد شده و آنها را از مطالعه سایر کتب کمک آموزشی و منابع اصلی بی‌نیاز می‌کند. علاوه بر داوطلبان کنکور دکتری، داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد و نیز دانشجویان روانشناسی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری نیز می‌توانند برای امتحانات کلاسی خود از کتاب حاضر بهره ببرند.

فصل اول

تعریف روان شناسی تربیتی

روانشناسی تربیتی چنانچه از نام آن پیداست برخاسته از دو نظام مستقل یعنی روان‌شناسی و پرورش (آموزش و پرورش است). روان‌شناسی تربیتی شاخه‌ای از علم روان‌شناسی است که در خدمت پرورشکاران قرار دارد روان‌شناسی خود یکی از شاخه‌های علوم تجربی و علوم تجربی نیز یکی از دانش‌ها یا معرفت‌های بشری است. ویژگی مهم علوم تجربی این است که یافته‌های آن از راه مشاهده تجربی به دست می‌آید. در علوم تجربی مشاهده به دو شکل عمده مشاهده طبیعی و مشاهده کنترل‌شده صورت می‌گیرد. منظور از مشاهده طبیعی دقت کردن در امور هستی بدون دخل و تصرف در آن‌هاست. مشاهده کنترل‌شده به آن نوع مشاهده گفته می‌شود که دانشمند ابتدا در موقعیت‌های مورد نظر خود تغییراتی ایجاد می‌نماید و آنگاه به مشاهده نتایج حاصل می‌پردازد. روان‌شناسی علم مطالعه رفتار و فرایندهای شناختی و ذهنی زیربنای رفتار است.

تعریف تربیت

تربیت یا پرورش عبارت است از جریانی منظم و مستمر که هدف آن کمک به رشد جسمی و شناخت، روانی، اجتماعی یا به طور کلی رشد شخصیت پرورش‌یابندگان در جهت هنجارهای مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا کردن استعدادهای آن‌ها است.

تربیت و کارآموزی

هدف کارآموزی، بر خلاف تربیت، شکوفا ساختن استعدادهای همه‌جانبه افراد یا رشد شخصیت آنان نیست. بلکه منظور آن دادن فنون و مهارت‌های مورد نیاز به کارآموزان برای انجام شغل یا حرفه‌ای معین است. بنابراین کارآموزش را باید بخش کوچکی از تربیت دانست که هدف آن تربیت افراد پذیرفتن مشاغل و تخصص‌های گوناگون است.

تفاوت‌های بین نهادهای تربیت و دوره‌های کارآموزی

- (۱) تربیت فرایندی است گسترده و درازمدت با هدف‌های کلی و جامع، در حالی که کارآموزی فعالیتی است محدود و مشخص با هدف‌های دقیق که معمولاً در مدت زمانی نسبتاً کوتاه انجام می‌گیرد.
- (۲) پرورش غالباً وظیفه نهادهای رسمی و دولتی است، در حالی که دوره‌های کارآموزی را بیشتر مؤسسات صنعتی و خدماتی خصوصی و گاه دولتی برای تأمین نیروی انسانی متخصص خود تأسیس و اداره می‌کند.
- (۳) دوره‌های تربیتی عموماً بسیار کلی و جامع و مستمرند، اما هدف‌های کارآموزی معمولاً محدود، مشخص و مقطعی هستند.
- (۴) در نظام‌های تربیتی، پرورش‌یابندگان آزادند تا با بهره‌گیری از امکانات گوناگون نهادهای تربیتی مانند معلمان، دروس مختلف و... و با توجه به علائق و استعدادهای متنوع خود، مسیرهای دلخواه را برگزینند. اما در دوره‌های کارآموزی، کارآموزان موظف‌اند به رغم علاقه‌ها و استعدادهای مختلف خود به سوی هدف‌های واحدی که در برنامه آن دوره‌ها در نظر گرفته شده‌اند پیش بروند.

تعریف آموزش

منظور از آموزش فعالیتی است که در خدمت پرورش و کارآموزی قرار دارد. آموزش به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که با هدف آسان ساختن یادگیری از سوی آموزگار یا معلم طرح‌ریزی می‌شود و بین آموزگار و یک یا چند یادگیرنده به صورت کنش متقابل جریان می‌یابد. بنا به تعریف دیگری آموزش هرگونه فعالیت یا تدبیر از پیش طرح‌ریزی‌شده‌ای است که هدف آن آسان کردن یادگیری در یادگیرندگان است.

تعریف یادگیری

یادگیری به فرایند ایجاد تغییر نسبتاً پایدار گفته می‌شود. معروف‌ترین تعریف برای یادگیری، تعریف کیمبل است. وی می‌گوید در رفتار یا توان رفتاری گفته می‌شود که حاصل تجربه است و نمی‌توان آن را به حالت‌های مترقی بدن مانند آنچه بر اثر بیماری، خستگی، یا داروها پدید می‌آید نسبت داد. باید توجه داشت که گرچه هر نوع یادگیری به تغییر می‌انجامد، اما هر نوع تغییری یادگیری به حساب نمی‌آید.

تفاوت یادگیری و رفتار

یادگیری نوعی توانایی است که در فرد ایجاد می‌شود و تنها از طریق مراجعه به رفتار آشکار فرد می‌توان از آن اطلاع حاصل کرد. رفتار به اعمال و حرکات مختلف درونی و بیرونی فرد گفته می‌شود که به دو دسته رفتارهای آشکار و نهان تقسیم می‌گردد. رفتار آشکار به اعمالی که مستقیماً قابل مشاهده‌اند گفته می‌شود مانند صحبت کردن، نوشتن و از این قبیل. رفتار نهان به اعمال درونی فرد که به طور مستقیم قابل مشاهده نیستند گفته می‌شود، مانند تفکر، تخیل و مانند این‌ها.

ما برای کسب اطلاع از میزان یادگیری فرد به رفتار قابل مشاهده یا به اصطلاح دقیق‌تر به عملکرد او مراجعه می‌کنیم. عملکرد نیز مانند رفتار آشکار به جنبه‌های قابل مشاهده یادگیری اشاره می‌کند و از عواملی چون انگیزش و هیجان، شرایط محیطی، خستگی و بیماری متأثر می‌گردد.

تفاوت رفتار با عملکرد

رفتار به هرگونه عمل شخص گفته می‌شود، در حالی که عملکرد به نتیجه عمل فرد اشاره می‌کند که در ارزشیابی از میزان یادگیری او مورد استفاده قرار می‌گیرد. عملکرد همان محصول یادگیری است. به قول هلگارد و باور (1975) تفاوت بین یادگیری و عملکرد تفاوت بین «دانستن چگونه انجام دادن کاری و انجام دادن آن کار است».

تفاوت یادگیری و تفکر

تفکر به‌عنوان نوعی رفتار هم محصول یادگیری به حساب می‌آید و هم خبر و تجاربی محسوب می‌شود که به یادگیری می‌انجامد.

مقایسه آموزش با یادگیری

- ۱) یادگیری همیشه معطوف به یادگیرنده است، اما آموزش مستلزم فعالیت متقابل بین حداقل دو نفر است.
- ۲) یادگیری هدفی است و آموزش وسیله رسیدن به این هدف.
- ۳) آموزش فعالیتی است که از سوی معلم به قصد تسهیل یادگیری در یادگیرندگان انجام می‌گیرد، اما یادگیری فعالیتی است که از سوی یادگیرنده انجام می‌شود.

روان‌شناسی تربیتی

از آنجا که مهم‌ترین فعالیت‌های وابسته به پرورش را یادگیری و آموزش تشکیل می‌دهند، روان‌شناسی پرورشی عمده‌تأ به مطالعه ویژگی‌های یادگیرندگان، یادگیری و آموزش می‌پردازد. روان‌شناسی تربیتی به استفاده از روش‌های روان‌شناسی برای مطالعه فعالیت‌ها و موقعیت‌های کلاس درس و محیط آموزشگاه گفته می‌شود.

در واقع روان‌شناسی تربیتی یک نظام مستقل است با نظریه‌ها، روش‌های پژوهشی، مسائل، و فنون مخصوص به خود.

فرق روان‌شناسی تربیتی با روان‌شناسی یادگیری

روان‌شناسی یادگیری با یادگیری حیوان و انسان سروکار دارد. ولی روان‌شناسی تربیتی تنها با آدمیان سروکار دارد و غالباً در محیط آموزشگاه صورت می‌پذیرد. روان‌شناسی تربیتی یکی از رشته‌های روان‌شناسی است که به مطالعه ممکن یادگیری آموزشگاهی و آموزش می‌پردازد و هدف آن یافتن روش‌ها و اصولی است که معلم را در آموزش موضوعات مختلف و شناسایی و رفع مشکلات یادگیری دانش‌آموزان کمک می‌کند. وظیفه مهم روان‌شناسی تربیتی انجام پژوهش درباره مسائل یادگیری و آموزش و کشف و وضع قوانین و نظریه‌هایی است که معلم را در برخورد با مسائل شغلی‌اش یاری می‌دهند.

فصل دوم

پژوهش در روان شناسی
پرورشی

پژوهش بنیادی

پژوهش‌های بنیادی یافته‌های اساسی و زیر بنایی علمی را تدارک می‌بینند و پایه فعالیت‌های انسان را تشکیل می‌دهند. هدف عمده پژوهش بنیادی کشف مجهولات یا روابط بین امور و افزایش دانش بشر است و عامل اصلی هویت فعالیت‌های پژوهشگر بنیادی اندیشه‌ها و علایق خود اوست نه استفاده و کاسبست مستقیم یافته‌های پژوهشی در موقعیت‌های عینی و عملی.

نکته: پژوهش‌های پاولف، اسکینر و پیاز، از نوع پژوهش‌های بنیادی است

پژوهش کاربردی

پژوهش کاربردی به دنبال فراهم آوردن نتایج عملی و قابل استفاده است. هدف اصلی پژوهش کاربردی پیدا کردن راه حل برای مشکلات زندگی و یافتن زمینه‌هایی است که نتایج پژوهش‌های بنیادی را مورد استفاده قرار دهد.

تفاوت پژوهش بنیادی و کاربردی

پژوهشگر بنیادی به گسترش و پیشبرد دانش بشری به طور کلی علاقه‌مند است، اما پژوهشگر کاربردی پیشبرد و گسترش دانش را در زمینه‌های خاص پیگیری می‌کند. پژوهش بنیادی غالباً در آزمایشگاه و در موقعیت‌های کاملاً کنترل شده دیگر به اجرا درمی‌آید. اما پژوهش کاربردی در موقعیت‌های طبیعی، مانند کلاس درس، انجام می‌شود.

نکته: هر دو نوع پژوهش بنیادی و کاربردی از لحاظ ویژگی‌های اجرایی به هم شبیه‌اند.

نکته: پژوهشگر بنیادی به دنبال راه حل‌های کلی و قابل تعمیم است، در حالی که پژوهشگر کاربردی راه حل برای مسائل فوری و فوری جستجو می‌کند و یافته‌های او در موارد معین و مشخص قابل استفاده‌اند.

نکته: امروزه تأکید بیشتری بر پژوهش کاربردی می‌شود.

پژوهش تولیدی

در تقسیم‌بندی تازه‌تر پژوهش‌ها، علاوه بر دو نوع پژوهش بنیادی و کاربردی، نوع دیگری به نام پژوهش تولیدی عنوان می‌گردد. برای مثال، در حوزه فیزیک و مهندسی، پژوهش مربوط به فیزیک حالت جامد پژوهش بنیادی است. مطالعات مربوط به نحوه ساختمان ترانزیستور پژوهش کاربردی است و ساخت و تولید ترانزیستورها پژوهش تولیدی به حساب می‌آید. پژوهش تولیدی در واقع همان تکنولوژی است.

پژوهش عمل‌نگر یا اقدام پژوهشی

علاوه بر پژوهش بنیادی، کاربردی و تولیدی، نوع دیگری پژوهش در آموزش و پرورش مورد استفاده قرار می‌گیرد که پژوهش عمل‌نگر یا اقدام‌پژوه نام دارد. این پژوهش با نام‌های دیگری چون پژوهش مشارکتی، پژوهش عمل‌نگر مشارکتی، و پژوهش عملیاتی نیز شناخته شده است. پژوهش عمل‌نگر به یک مداخله با مقیاس کوچک در کاربرد جهان واقعی و واری آثار این مداخله گفته می‌شود. این نوع پژوهش بر مسائل همین جا و همین حالا و موقعیت‌های خاص تأکید می‌ورزد.

پژوهش عمل‌نگر هم در آموزش و پرورش مورد استفاده قرار می‌گیرد و هم در روان‌شناسی اجتماعی و عمده‌ترین هدف استفاده از آن در آموزش و پرورش، بهبود فعالیت‌های آموزش و یادگیری کلاس درس است.

هدف‌های روان‌شناسی پرورشی

هدف‌های روان‌شناسی پرورشی مانند هر علم دیگری، درک و تبیین، پیش‌بینی و کنترل پدیده‌هایی است که با آن‌ها سروکار دارد. هر یک از هدف‌های فوق به ترتیب به یکی از سه نوع رابطه منطقی، زمانی و علی وابسته است. روان‌شناسی پژوهشی مجموعه‌ای از دانسته‌ها و اطلاعات است که طبق پژوهش‌های علمی کشف و در قالب نظریه‌ها، قوانین و مفاهیم ارائه شده است. در این هدف، روش مشاهده طبیعی است و رابطه منطقی. درک و تبیین یعنی توضیح و تشریح متغیرهای مورد مطالعه و تعیین روابط علت و معلولی میان آن‌ها. پیش‌بینی یعنی تعیین ارزش یک متغیر بر اساس متغیر دیگر. در این هدف، روش کمی و رابطه زمانی است. کنترل یعنی دستکاری و تغییر دادن یک متغیر (متغیر مستقل) برای ایجاد تغییرات در متغیر دیگر (متغیر وابسته) که در این هدف روش آزمایشی و رابطه علی یا تابعی است.

روش‌های پژوهش در روان‌شناسی پرورشی

روش همبستگی

با استفاده از روش همبستگی می‌توان روابط زمانی یا پیش‌بینی میان متغیرها را معین کرد. در این روش پژوهشگر بدون هیچ گونه دخل و تصرفی وجود یا عدم وجود روابط میان متغیرها را مورد استفاده و بررسی قرار می‌دهد و یک ضریب عددی که به ضریب همبستگی معروف است محاسبه می‌نماید. این ضریب نشان می‌دهد که دو متغیر تا چه اندازه به یکدیگر مربوط‌اند.

ضریب همبستگی اغلب با r نشان داده می‌شود و می‌تواند مقادیر بین $+1$ و -1 را شامل شود.

ضریب همبستگی $+1$ نماینده رابطه کامل مثبت یا مستقیم بین دو متغیر است.

ضریب همبستگی -1 نماینده رابطه کامل منفی یا معکوس بین دو متغیر است.

ضریب همبستگی 0 میان هیچ رابطه‌ای نیست و هیچ گونه پیش‌بینی نمی‌توان انجام داد.

ضرایب همبستگی را نمی‌توان به صورت درصد تعبیر کرد، اما مجذور ضریب همبستگی نشان‌دهنده درصد وجه مشترک بین دو متغیر است.

بر اساس ضریب همبستگی نمی‌توانیم بین متغیرها رابطه علیت برقرار کنیم، گرچه با استفاده از آن می‌توانیم رابطه زمانی یافته و به پیش‌بینی بپردازیم.

روش آزمایشی

معتبرترین نوع پژوهش در زمینه‌های آموزش و یادگیری آزمایش است که در آن روابط علت و معلولی بین متغیرها مورد بررسی قرار می‌گیرند. در آزمایش تمام شرایط پژوهش تحت نظارت و کنترل دقیق آزمایشگر قرار می‌گیرند، و در آن متغیر مستقل مورد دستکاری یا تغییر واقع می‌شود و اثرات حاصل از این تغییر در متغیر وابسته بررسی می‌گردد. برای این منظور، معمولاً از دو گروه آزمودنی که به صورت تصادفی از میان گروه وسیع‌تری از افراد انتخاب شده‌اند استفاده می‌شود. یکی از این دو گروه را گروه آزمایشی و گروه دیگر را گروه گواه می‌نامند. روش آزمایشی نوع بالا که در آن گروه‌های افراد یا آزمودنی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند روش آزمایش معمول و متداول در روان‌شناسی است. علاوه بر این روش، روش آزمایشی دیگری نیز وجود دارد که به روش آزمایشی تک‌آزمودنی معروف است. این روش معمولاً در شرایطی به کار می‌رود که مشکل آموزش یک مشکل منحصر به فرد است و پیدا کردن تعداد زیادی افراد مشابه برای تقسیم آن‌ها به گروه‌های آزمایش و کنترل امکان‌پذیر نیست. در آزمایش‌های تک‌آزمودنی، آزمایش غالباً با یک فرد به اجرا در می‌آید، و خود آن فرد هم نقش آزمودنی آزمایشی و هم آزمودنی گواه را ایفا می‌کند.

یکی از انواع طرح‌های آزمایشی تک‌آزمودنی، طرح بازگشتی است که به ABAB نیز معروف است.

طرح شامل یک دوره مشاهده خط پایه است که در آن متغیر وابسته در (A) این طرح چهار مرحله دارد که مرحله اول مرحله آزمایشی است که در آن متغیر (B) شرایطی طبیعی برای مدتی معین مورد مشاهده قرار می‌گیرد. مرحله دوم متغیر (A) مستقل به کار گرفته می‌شود. تأثیر آن بر متغیر وابسته مشاهده و تعیین می‌شود. در مرحله بازگشتی مجدداً (B) مستقل کنار گذاشته می‌شود، یعنی وضعیت به شرایط خط پایه بازگشت داده می‌شود. در مرحله چهارم متغیر مستقل به کار می‌افتد. در طرح‌های تک‌آزمودنی، علاوه بر مراحل اصلی، گاه مرحله دیگری نیز به طرح می‌افزایند که مرحله پی‌گیری نام دارند. هدف از مرحله پیگیری بررسی وضع رفتار تغییر یافته در شرایط طبیعی غیر آزمایشی است.

روش‌های کیفی

روش‌های همبستگی و آزمایشی از عمده‌ترین روش‌های پژوهش کمی به حساب می‌آیند. اساس روش‌های پژوهش کمی بر این استوار است که به متغیرها ارزش عددی داده می‌شود. علاوه بر روش‌های پژوهش کمی، در روان‌شناسی تربیتی روش‌های پژوهشی دیگری با نام روش‌های کیفی یا توصیفی وجود دارند. در این روش پدیده‌های مورد نظر همان گونه که هستند بررسی می‌شوند و پژوهشگر به توصیف پدیده‌ها می‌پردازد. از معروف‌ترین روش‌های کیفی می‌توان به موردپژوهی، بررسی میدانی، قوم‌نگاری و پژوهش زمینه‌یابی نام برد.

* موردپژوهی

در روش موردپژوهی یک فرد مشخص، معلم یا شاگرد، عمیقاً مورد بررسی قرار می‌گیرد.

* بررسی میدانی

نوعی پژوهش است که در موقعیت‌های طبیعی صورت می‌پذیرد و به طور عمده از فنون مشاهده طبیعی استفاده می‌شود.

* قوم‌نگاری

روشی است در مردم‌شناسی که به معنی بررسی عمیق یک گروه از مردم، مانند یک قبیله، یک جامعه یا یک فرهنگ به کار می‌رود و هدف این است که اطلاعات جامعی درباره مسئله یا موضوع مورد مطالعه جمع‌آوری شود به این منظور که توصیف کامل و درک عمیقی از آن فراهم آید. نکته: نمونه‌های معروف این نوع تحقیق کارهای مردم شناس مشهور، مارگارت مید است.

* زمینه‌یابی

روش زمینه‌یابی به طور عمده برای سنجش عقاید یا نگرش‌های مردم درباره موضوعات مختلف یا جمع‌آوری اطلاعات درباره ویژگی‌های پدیده‌ها به کار می‌رود و در آن معمولاً از پرسشنامه و مصاحبه استفاده می‌شود.

مقایسه روش‌های پژوهش کمی و کیفی

روش‌های کمی پژوهش به رویکرد یا فلسفه اثبات‌گرایی وابسته‌اند و روش‌های کیفی از رویکرد یا فلسفه پسااثبات‌گرایی سرچشمه می‌گیرند. در پژوهش‌های کیفی معمولاً از فنون مشاهده، مصاحبه و بررسی خاطرات استفاده می‌شود و اطلاعات به دست آمده با این روش‌ها عمدتاً جنبه کلامی دارند نه عددی. مراحل انجام پژوهش در روان‌شناسی پرورشی شامل طرح سؤال، بیان فرضیه، جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها، و وضع قوانین و نظریه‌ها است. بنابراین هدف نهایی علم کشف و وضع قوانین و نظریه‌های علمی است.

فرضیه

فرضیه یک حدس علمی است که درست بودن یا نادرست بودن آن پس از انجام پژوهش و جمع‌آوری اطلاعات یا داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها معلوم می‌شود. نکته: روش پژوهش، نقشه و نحوه جمع‌آوری اطلاعات یا داده‌های لازم را برای آزمودن فرضیه یا تعیین روابط بین متغیر مستقل و متغیر وابسته نشان می‌دهد.

قانون علمی

پس از جمع‌آوری داده‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آن‌ها، اگر نتایج حاصل درستی فرضیه را تأیید کردند و این فرضیه در پژوهش‌های مشابه دیگر نیز مورد تأیید قرار گرفت، آنگاه معمولاً فرضیه به صورت قانون علمی در می‌آید. بنا به نظر هیل قوانین علمی به منظور برآورده کردن دو عامل پیش‌بینی و کنترل که جنبه عملی دارد، بیان شده‌اند.

نظریه علمی

از ترکیب قوانین کلی‌تر و جامع‌تر یک نظریه علمی به دست می‌آید. هدف اساسی علم نظریه است. کرلینجر معتقد است: «نظریه عبارت است از مجموعه‌ای از مفاهیم، تعاریف و مسائل به هم مرتبط که از راه مشخص کردن روابط میان متغیرها به منظور تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها یک نظر سیستماتیک از پدیده‌های مورد نظر به دست می‌دهد».

ویژگی‌های نظریه‌های علمی

- از ترکیب تعدادی مشاهده ایجاد می‌شود.
- اکتشافی هستند.
- به تولید فرضیه‌های قابل تجربه و بررسی می‌پردازند.
- نظریه‌ها ابزار هستند و درستی یا نادرستی آن‌ها مشخص نیست.
- نظریه‌ها بنا بر اصل ایجاز انتخاب می‌شوند و جنبه صوری دارند و حاوی مطالب انتزاعی هستند.
- همه نظریه‌ها کوشش‌هایی در جهت تبیین رویدادهای تجربی هستند و با مشاهده آغاز می‌گردند.

اهمیت نظریه برای معلمان

دانش و باورهای افراد بر عمل و رفتارشان تأثیر می‌گذارد. معلمان نیز در تصمیم‌هایشان در ارتباط با آموزش و برخورد با دانش‌آموزان خود، از دانش و باورهایشان پیروی می‌کنند. پژوهشگران نشان داده‌اند که باورهای معلمان دربارهٔ ماهیت یادگیری دانش‌آموزانشان و اینکه چگونه یاد می‌گیرند و نیز دربارهٔ خودشان به‌عنوان معلم بر تصمیمات آموزشی آنان بسیار تأثیرگذار است.

بنابراین نظریه‌های برگرفته از پژوهش‌های علمی مربوط به آموزش و یادگیری می‌توانند به‌عنوان ابزارهای ارزشمندی معلمان را در سازمان دادن و روشن ساختن افکارشان یاری دهند و کیفیت تصمیم‌های آنان را دربارهٔ فعالیت‌های آموزشی‌شان بهبود بخشند.

چگونگی استفاده از قوانین و نظریه‌های روان‌شناسی پرورشی را توسط معلمان به گونهٔ زیر توضیح داده است: برای نمونه، اصول و قوانین مربوط به ادارهٔ کلاس درس به شما در برخورد با مشکلات خاص کلاس‌داری کمک می‌کنند. از سوی دیگر، یک نظریه خوب مربوط به ادارهٔ کلاس راه تازه‌ای را دربارهٔ مسائل انضباطی به شما نشان خواهد داد. آن نظریه ابزارهایی را در اختیار شما قرار خواهد داد که به کمک آن‌ها بتوانید برای مشکلات متعدد راه‌حل‌های مناسب را ابداع کنید. همچنین به کمک نظریه می‌توانید پیش‌بینی کنید که چه اقداماتی در آینده اثر بخش خواهد بود.

جدول ۱. نمونه‌ای از قانون و نظریه علمی و کاربرد آن در آموزش.

کاربرد آموزشی	قانون	نظریه
اگر می‌خواهید دانش‌آموزانمان یاریگر همدیگر باشند، باید هر زمانی که رفتار مطلوبی از کسی سر می‌زند آن را تقویت کنیم.	وقتی رفتار فردی با تقویت دنبال می‌شود، افراد دیگری که شاهد تقویت آن رفتار هستند همان رفتار را انجام می‌دهند.	وقتی در افراد این انتظار ایجاد می‌شود که برای رفتارشان تقویت دریافت خواهند کرد رفتارشان افزایش می‌یابد.
وقتی که دانش‌آموزان مشغول امتحان دادن هستند، باید وقت کافی به آن‌ها داده شود. در ضمن برای هیچ امتحانی به تنهایی ارزش زیادی قائل نشوید.	زمانی که دانش‌آموزان خیلی مضطرب‌اند، عملکردشان کاهش می‌یابد.	اضطراب دقت در یادگیری افراد را مختل می‌کند و سبب کاهش یافتن عملکرد تحصیلی آنان می‌شود.
هنگام خواندن داستان برای کلاس، دانش‌آموزان را تشویق کنید تا شخصیت‌ها و موقعیت‌ها در ذهن خود مجسم کنند.	زمانی که به دانش‌آموزان گفته می‌شود مطالبی را که می‌آموزند در ذهن خود تجسم کنند، آن مطالب را بهتر به یاد می‌آورند.	تصویرسازی ذهنی یکی از راه‌های مفید ذخیره‌سازی اطلاعات در حافظه است.
در ارتباط با دانش‌آموزان خردسال، پاداش دادن به رفتارهای پیروی از مقررات ضروری است.	در موقعیت‌هایی که برای اطاعت از مقررات تشویقی وجود ندارد و برای سرپیچی از مقررات تنبیهی اعمال نمی‌شود کودکان سن‌های بالاتر بیشتر از مقررات پیروی می‌کنند.	رشد اخلاقی شامل مراحل است که در گذر از آن‌ها کودکان به تدریج مقررات و قراردادهای اجتماعی را درونی می‌کنند.

فصل سوم

نظریه رشد شناختی پیاژه